

Kretingos miesto Rotušės aikštės rekreacinės-architektūrinės aplinkos tyrimai ir vystymo galimybės

Jonas Abromas*, Petras Grecevičius, Romas Marčius, Nijolė Piekienė

Klaipėdos universiteto Architektūros, dizaino ir dailės katedra

K. Donelaičio a. 5, LT-92144 Klaipėda. Tel. (8-46) 398731, el. paštas jonasabromas@yahoo.com

(Gauta 2015 m. sausio mėn.; atiduota spaudai 2015 m. balandžio mėn.; prieiga internete nuo 2015 m. gegužės 04 d.)

Anotacija

XVII a. suplanuoto Kretingos miesto centro urbanistinė struktūra šiuo metu yra pakitusi ir iš dalies praradusi savo pradinę kompoziciją. Neliko rotušės, pasikeitė aikštės išklotinių charakteris: viena dalis įgavo aikštės paskirtį, kita – skvero, neliko atviros urbanistinės erdvės. Atlikus aikštės rekreacinės-architektūrinės aplinkos esamos būklės analizę, nustatytos problemos: skvero funkcinis panaudojimas; esamas automobilių parkavimo plotas centrinėje aikštės dalyje; aikštės daigafunkciškumo panaudojimas. Teikiant aikštės sutvarkymo pasiūlymus, siekiama suformuoti estetiškai patrauklią ir šiandienos lankytojų poreikius tenkinančią erdvę, kurioje būtų galima vykdyti įvairias trumpalaikio poilsio veiklas.

Reikšminiai žodžiai: *miestų aikštės, Rotušės aikštė, Kretinga, miesto aikščių tvarkymas.*

Abstract

The urban structure of Kretinga city, which was planned in the XVII century, is now altered and it partially lost its original composition. Town Hall has disappeared, the character of the squares layout itself has changed: a part of it was used as a Town Hall, while the other part was converted into a square, thus ruining the open urban space. After conducting an analysis on the current state of the square's recreational-architectural environment, the identified problems were as follows: the functional use of the square; existing car parking area in the central part of the square; the multifunctional use of the square. When giving square arrangement proposals, the goal is to form a space that is both aesthetically attractive and can satisfy the needs of today's visitors, which would allow for a variety of short-term leisure activities.

Key words: *Town's squares, Town Hall Square, Kretinga, the city squares management.*

Įvadas

Miesto aikštė ilgą laiką buvo ir tebėra išskirtinė Europos miestų identiteto dalis. Vienokia ar kitokia forma miesto aikštė gyvuoja daugiau nei du tūkstančius metų, nuo tada kai senovės graikai pirmieji sukūrė agorą – vietą susirinkti žmonėms. Agora buvo imituojama romėnų forumuose ir iš naujo atrasta viduramžiais. Nuo XI iki XIV amžiaus šimtai turgaus aikščių buvo sukurtos kaip nauji Europos miestų centrai tiek Vakarų, tiek ir Rytų Europoje (Krier, 2006; Gehl, 2006). Kaip miestas yra vienas iš svarbiausių žmonijos išradimų, taip turgaus aikštė yra svarbiausias Europinio miesto išradimas. Miesto aikštė – tai miesto širdis, ekonominės, pilietinės, religinės, kultūrinės veiklos centras, vieta turgums, festivaliams, šventėms. Pagrindinė aikštė reprezentuoja charakteringiausias miesto bruožus. Miesto aikštės buvimas padidina miestiečių didžiavimąsi miestu bei tapatinimąsi su juo (Crowhurst Lennard, Lennard, 2007; Moughtin, 2003).

Miestų aplinkos kokybė turi didžiulę įtaką žmonių gyvenimui. Deja, kai kurių Lietuvos gyvenviečių viešųjų erdvių ir rekreacinių teritorijų šiandienė būklė labai prasta, mažas jų rekreacinis patrauklumas (Burinskienė, 2003; Juškevičius, 2003). Lietuvos miestų rekreacinė aplinka vis dar veikiama sovietmečio palikimo. Vienas svarbių šio palikimo bruožų – susvetimėjimas, pasireiškiantis abejingumu ar agresyvumu aplinkai. Spartėjančio urbanizacijos proceso eigoje sparčiau keičiasi miestų funkcinių zonų raiška. Intensyvėja užstatymas centrinėse miestų dalyse, mažėja žalių rekreacinių erdvių, aplinka tampa vis labiau sterilia. Naujai įrengtos rekreacijai svarbios erdvės formuojamos kokybiškomis medžiagomis, preciziškai atliekami montavimo darbai, bet jos praranda svarbius bruožus: jaukumą, stilistinį vieningumą, regioninį savitumą. Rekreacinės aplinkos ir miestų viešųjų erdvių kokybė taip pat neabejotinai nuo seno

įtakojama esamų želdinių, skverų, parkinių erdvių (Grecevičius, 2009; Urbanistinis forumas..., 2009).

Galima teigti, kad dauguma miesto aikščių dažniausiai yra polifunkcinio naudojimo. Ypač tai pasakytina apie nedidelius miestus (kaip ir Kretingos atveju), kuriuose dažniausiai būna viena pagrindinė aikštė ir yra naudojama tiek reprezentacijai, tiek ir trumpalaikiam poilsiui (Dringelis, 2011).

Daugiau nei 200 metų Kretingos aikštė buvo stačiakampio plano, ją iš visų pusių rėmino pastatai, aikštės pietinės dalies viduryje stovėjo rotušė. XVII a. suplanuoto Kretingos miesto centro urbanistinė struktūra šiuo metu yra pakitusi ir iš dalies praradusi savo pradinę kompoziciją. Neliko rotušės, pasikeitė aikštės išklotinių charakteris, šiaurinėje aikštės dalyje vietoje planuoto užstatymo, suformuotas skveras.

Tyrimo objektas – Kretingos miesto Rotušės aikštės rekreacinė-architektūrinė aplinka.

Tyrimo tikslas – atlikus aikštės esamos būklės analizę, numatyti pagrindines vystymo kryptis.

Tyrimų metodika. Tyrimų metu atlikta istorinės medžiagos, mokslinės literatūros ir kartografinės medžiagos analizė. Vizualiniai tyrimai vietoje atlikti 2014 m. spalio 23–25 d. Vertinimo metu dienos pasitaikė saulėtos, matomumo ir fotofiksacijos sąlygos geros. Buvo įvertinta aikštės erdvinė struktūra (remiantis P. Grecevičiaus architektūrinės aplinkos erdvinės struktūros analizės schema). Esantys želdiniai įvertinti pagal želdinių būklės ekspertizės tvarkos aprašą (patvirtintas LR aplinkos ministro 2007 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. D1-673). Taip pat buvo analizuotas ir takų tinklo išsidėstymas, mažosios architektūros elementai. Vertinimui naudota toponuotrauka (M 1:500) ir ortofotografinė nuotrauka ORT10LT.

Rezultatai

1. Aikštės istorinės raidos analizė

Aikštė patenka į Kretingos senojo miesto (unikalus KVR kodas 12310) ir Kretingos urbanistinio paminklo (unikalus KVR kodas 17091) ribas. XVII amžiuje suplanuota centrinė miesto aikštė buvo kvadratinė apie 142 x142 metrų dydžio. Tuo metu prie aikštės buvę pastatai buvo mediniai, tai XVII–XVIII a. vykusių gaisrų metu jie nukentėdavo. Dėl šių aspektų mūrinių pastatų šalia aikštės statyba pradėta 1790 m.

1 pav. Rotušės aikštė buvo grįsta akmenimis (bruku). Tokia aikštė išsilaikė ilgai, ji sunaikinta tik 1982 m., kai buvo pertvarkyta ir įgavo dabartinį vaizdą (Kretingos muziejaus Ikonografijos rinkinys, 2014)

Fig. 1. The Town Hall Square was paved with stone (called Brukas). The Square remained like this for a long time, it was only changed in 1982, when it was reorganized and got its current state (Kretinga Museum Iconography set, 2014)

Po pirmojo pasaulinio karo namai palei aikštę atstatomi pagal senąjį planą – šoniniais fasadais atsukti į aikštę. Išliko anksčiau galiojęs reikalavimas, kad namai būtų gražūs – mūriniai aptinkuoti,

o mediniai apkalti obliuotomis lentomis ir nudažyti aliejiniais dažais, skiedrų stogai nudažyti švediškais raudonais dažais. Pati aikštė pradėta tvarkyti artėjant pirmajam Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiui. Jos centre įrengtas skverelis, vadintas sodeliu, pastatytos gėlinės, Laisvės paminklas, kurio atidengimo iškilmės vyko 1930 metais. Tuo pat metu aikštė pavadinta Viešąja aikšte. Šalia aikštės nutiesti šaligatviai, atnaujinti gatvių ir pačios aikštės grindiniai (1 pav.). Aplink Viešąją aikštę telkėsi pagrindinės apskrities, valsčiaus ir miesto valdymo įstaigos, taip pat parduotuvės, bankai, vaistinės, gyveno įtakingiausi ir labiausiai pasiturintys Kretingos gyventojai. Po Antrojo pasaulinio karo aikštės teritorija išvalyta nuo griuvėsių ir pradėta formuoti nauja Kretingos miesto aikštė. Šiaurinė aikštės dalis liko neapstatyta, čia įrengtas skveras. Suprojektuota nauja 4 hektarų dydžio aikštė, kuri pradžioje pavadinta Tarybų, o nuo 1990 metų – Rotušės aikšte (Kanarskas, 2009; Kretingos centrinės miesto dalies..., 2014).

Kretingos miesto įkūrimo 750-ies metų jubiliejaus proga (2003 m.) Rotušės aikštė atnaujinta ir iš dalies pertvarkyta. Rekonstruota aikštė pritaikyta automobilių stovėjimui ir joje numatyta apie 200 vietų parkavimo zona. Šalia skverelio išplatinti šaligatviai, įrengta trikampė aikštelė, kurioje pastatytas akmuo miesto fundatoriui Karoliui Chodkevičiui atminti. Centrinėje miesto aikštės dalyje pakeista šaligatvių danga, kitaip išdėstyti gėlynai, daugiau erdvės palikta prie Laisvės paminklo.

2. Vertinimas

XVII a. suplanuoto Kretingos miesto centro urbanistinė struktūra šiuo metu yra pakitusi ir iš dalies praradusi savo pradinę kompoziciją. Neliko rotušės, pasikeitė aikštės išsklotinių charakteris: viena dalis įgavo aikštės paskirtį, kita – skvero, neliko atviros urbanistinės erdvės. Skveras tranzitinio pobūdžio, daugiau nei pusę jo užima žalias nefunkcionalus (neišnaudotas) plotas. Skvere akcentuojamas dalinimas įstrižai. Tokiomis kryptimis teritoriją kerta du trinkelėmis kloti ir centre susikertantys pėsčiųjų takai. Skvere be trumpalaikio pasėdėjimo kitos veiklos nevyksta. Tai būtina spręsti siekiant padidinti teritorijos naudojimą.

2 pav. Kretingos miesto Rotušės aikštės (A) ir skvero (B) šiandieninė situacija.

Kartografinis pagrindas ORT10LT ©Nacionalinė žemės tarnyba

Fig. 2. Kretinga Town Hall Square (A) and the square (B) in its current state.
Cartographic base ORT10LT ©Nacionalinė žemės tarnyba

Šiuo metu aikštės funkcinė ir estetinė raiška skurdi. Didžiausia problema, kad buvusio kino teatro pastate įrengus „Maxima“ prekybos centrą, ji tapo šio centro lankytojų automobilių parkavimo teritorija (2 ir 3 pav.). Tokiu būdu ignoruojamas istorinis – aikštės kontekstas. Aikštė atgyja tik miesto švenčių metu. Ji turi reprezentuoti ryškiausias miesto bruožus, jos buvimu gyventojai turi didžiuotis. Šiuo metu Kretingos rotušės aikštėje besilankantys žmonės netapatina aikštės, kaip Kretingos centro vietos. Aikštės rytinėje dalyje suformuota iš dalies uždara, įgilinta zona skirta žmonių susibūrimui taip pat neatlieka savo funkcijos. Aikštę supančių pastatų iš rytų, vakarų ir pietinės pusių architektūra indiferentiška, stokojama stilistinio vieningumo ir savitos koloristikos, daugybė nesutvarkytų, ar tiesiog apleistų fragmentų. Pozityvu tai, kad aikštė išsaugojo savo dydį, uždara, būdingą tradicinėms aikštėms, struktūrą, ir tai teikia jos kur kas efektyvesnio, daugiafunkcio panaudojimo galimybę. Greta aikštės esantys kultūros paveldo objektai (vienuolyno kompleksas, evangelikų bažnyčia) yra labai raiškūs, saviti, ir pagerinus bendrą aikštės funkcinę-erdvinę struktūrą bei estetinę kokybę, galima sukurti unikalią aplinką, savitą tik šiai vietai būdingą charakterį.

3 pav. Fotofiksacija iš 1, 2, 3 taškų (žr. 2 pav.) (nuotr. aut. J. Abromas, 2014)

Fig. 3. Photos made from observation points No: 1, 2, 3 (see fig. 2.) (photos by J. Abromas, 2014)

Rotušės aikštėje esantiems želdiniams tenka svarbus vaidmuo ne tik gerinant miesto ekologinę būklę, bet ir veikiant žmones lajų formomis, spalvomis, kamienų dekoratyvumu, ritmika. Estetinė šios teritorijos želdinių reikšmė yra svarbesnė nei ekologinė. Vertinant esamą aikštę dendrologiniu kontekstu, būtina pastebėti, kad medžiai ilgą laiką nebuvo tvarkomi ar formuojami, todėl jų forma būdinga laisvai gamtoje augantiems medžiams. Vietomis jie uždengia vaizdą į vienuolyno kompleksą. Skveras neoptimizuotas, t. y. nepritaikytas įvairiapusiškesniam panaudojimui.

Skvero vakarinėje dalyje (Šalia Vilniaus g.) esanti želdinių eilė vienos rūšinės sudėties – mažalapės liepos (*Tilia cordata* Mill.) (8 vnt.). Visiems medžiams anksčiau buvo pašalinta visa laja (paliktas tik kamienas). Kadangi suformuotos pomedžio aikštelės yra arti važiuojamosios gatvės dalies, žiemos metu užpilamos sniego ir druskos mišiniu. Dėl to mažalapių liepų (*Tilia cordata* Mill.) gyvybingumas labai sumažėjęs.

Skvero teritorijoje ir Rotušės aikštės centrinėje dalyje esantys želdiniai sodinti 1950–1960 metais. Ilgą laiką jie augo natūraliai ir tik 1994–1995 metais (kaip ir kituose Lietuvos miestuose) intensyviai genėti. Šis darbas buvo atliekamas nenuosekliai. Taip genimų medžių šakos įgavo neišraiškingą formą, kas lėmė dar intensyvesnį medžių genėjimą, neatsižvelgiant nei į medžio rūšį, nei į amžių. Po tokio stipraus nugenėjimo tinkamas lajas išaugino ne visų rūšių medžiai (Žeimavičius, Snieškienė, Stankevičienė, 2011). Atliekant Kretingos miesto Rotušės aikštės ir skvero želdinių būklės tyrimus, pastebimos tos pačios problemos atsirandančios dėl želdinių priežiūros trūkumo. Dėl neteisingo genėjimo tai pat daugelio medžių skeletinių (pagrindinių) šakų kambluose išsivystęs puvinys, kuris pereina (arba jau pasiekęs) kamieno vidurį. Medžiai suformuoti nevienodai, be aiškios kraštovaizdinės koncepcijos, ženkliai sumažėjusi jų estetinė kokybė. Trinkelėmis išklotose vietose pomedžio aikštelės visiškai nesuformuotos arba suformuotos labai mažos.

3. Aikštės tvarkymo koncepciniai pasiūlymai

Miesto svečiai (turistai) įvardija, kad Kretingoje aikštės nėra. Yra tik skveras ir automobilių parkavimo aikštė. Miestuose, kuriuose automobilių naudojimas didėja ir miestų aikštės, kurios dar nėra atiduotos pėstiesiems, aiškėja supratimas, kad prarandamas tradicinis socialinis gyvenimas aikštėje (New Urbanism..., 2013; Stuart-Murray, 2007). Tai vienas svarbiausių pastebėjimų, įvardijančių pagrindinį trūkumą – aikštės reprezentatyvumo praradimą.

Kretingos rajono savivaldybės surengto Rotušės aikštės sutvarkymo idėjų konkurso metu buvo diskutuojama dėl galimybės užstatyti skvero teritoriją ir taip atkurti tarpukariu buvusį užstatymą. Tačiau, kai 1989 m. buvo surengtas architektūrinis konkursas dėl aikštės pertvarkymo, Kretingos visuomenė griežtai pasisakė prieš aikštės šiaurinės dalies atstatymą ir tos minties buvo atsisakyta. Kretingos bendruomenės poreikiai yra turėti žaliąją viešąją erdvę, skirtą visiems, o ne sukurti imitacinę erdvę, atkuriant istorinį užstatymą (Kretingos centrinės miesto dalies..., 2014). Rotušės aikštės sutvarkymo idėjų konkurse ir ši kartą buvo atsisakyta užstatymo ir siekta kurti tokią viziją, kuri padidintų miesto patrauklumą, visuomeninių erdvių saugumą ir miesto estetinį vaizdą. Tačiau be gretimybėje esančio apstatymo bendro architektūrinio sprendimo aikštės estetiškas patrauklumas nepadidės.

Aikštėje vykstantys tradiciniai renginiai sutraukia didelį lankytojų skaičių, tačiau kitu metu trūksta kamerinių erdvių ir jaukumo. Todėl vienas iš galimų siūlymų – suformuoti specializuotas mažas erdves, kuriose žmogui būtų malonu būti ne tik švenčių metu, bet ir paprastą dieną. Aikštė turi įgauti reprezentacinės miesto centrinės viešosios erdvės išraišką. Svarbus aikštės daugiafunkcis panaudojimas: teritorija ramiam poilsiui, renginiams, komercinei veiklai ir pan.

Tvarkant aikštę svarbu kompleksiskai spręsti smulkiosios architektūros stilistikos, meninių objektų, vizualinės informacijos elementų, išorinės vaizdinės reklamos objektų, dangų, apšvietimo, apželdinimo klausimus. Būtinai autotransporto srautų, dviračių ir pėsčiųjų takų tinklo pertvarkymas, parkavimo sprendimai vykdomi siekiant užtikrinti judėjimą aikšte, patekimą į ją, tranzitą be konfliktų tarp skirtingų eismo dalyvių. Būtinai mažinti esamą didžiulį automobilių parkavimo plotą centrinėje aikštės dalyje. Vytauto gatvę ir jos tęsinį iki Vilniaus gatvės skirti pėstiesiems.

Išvados

1. Atlikus Kretingos miesto Rotušės aikštės esamos būklės analizę, nustatytos problemos: skvero funkcinis panaudojimas; esamas automobilių parkavimo plotas centrinėje aikštės dalyje; aikštės daugiafunkciškumo panaudojimo trūkumas.
2. Numatant aikštės sutvarkymo pasiūlymus, siekiama suformuoti estetiškai patrauklią ir šiandienos lankytojų poreikius tenkinančią erdvę, kurioje būtų galima vykdyti įvairias trumpalaikio poilsio veiklas taip kuriant teigiamą miesto įvaizdį.

3. XX a. 9-ame dešimtmetyje buvo siekiama atkurti prieškarinio urbanistinę struktūrą – buvusią turgaus aikštę, vietoj dabartinio skvero atstatyti senamiesčio šiaurinį kvartalą. 1989 m. buvo surengtas architektūrinis konkursas, tačiau Kretingos visuomenei griežtai pasisakius prieš šiaurinio kvartalo atstatymą, šio sumanymo atsisakyta. Būtina pabrėžti, kad pastaruoju metu eskaluojama atstatymo idėja nebeatitinka nūdienos visuomenės poreikių.
4. Aikštės sutvarkymo projektas turėtų kompleksiskai spręsti visos miesto centrinės dalies urbanistinės erdvės architektūrinę kompoziciją.
5. Tvarkant aikštę, svarbu pasirinkti tinkamus architektūros ir kraštovaizdžio sprendinius, kurie pabrėžtų Kretingos savitumą, vietos charakterį, tinkamai atspindėtų miesto istorinę raidą bei suteiktų aikštei ir skverui daugiafunkcio panaudojimo galimybes.

Literatūra

1. Burinskienė M., Jakovlevas-Mateckis K. ir kt. *Miestotvarka*. Vilnius, 2003.
2. Crowhurst Lennard S. H., Lennard H. L. *Genius of the European Square*. Carmel: Gondolier Press, 2007.
3. Dringelis L. Miestų aikštės: jų pertvarkymo patyrimas ir rezultatai. *Urbanistika ir architektūra*, 35 (3). Vilnius, 2011. P. 200–211.
4. Gehl J. *Life between buildings. Using Publicspace*. London, 2006.
5. Grecevičius P. Lietuvos jūrinė metropolija. Lietuvos pajūrio darnaus urbanistinio vystymo problema. *III Urbanistinis forumas. Būsto modernizavimas: nuo pastato remonto iki miesto at(si) naujinimo*. Vilnius, 2009. P. 18–20.
6. Juškevičius P. *Miestų planavimas*. Vilnius, 2003.
7. Kanarskas J. *Kretinga: praeities skraistę praskleidus*. Klaipėda: Druka, 2009.
8. *Kretingos centrinės miesto dalies – Rotušės aikštės ir jos prieigų sutvarkymo idėjos atviro konkurso medžiaga*. Kretingos rajono savivaldybės administracija, 2014.
9. *Kretingos muziejaus Ikonografijos rinkinys*. Kretinga, 2014.
10. Krier R., *Town Spaces*. Basel: Birkhauser, 2006.
11. Moughtin C. *Urban Design: Street and Square*. Amsterdam: Architectural Press, 2003.
12. New Urbanism. Principles of urbanism. 2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.newurbanism.org/newurbanism/principles.html>
13. Stuart-Murray J. *The practice of sustainable landscape architecture*. In: Benson J. F., Roe M. *Landscape and sustainability*. Abingdon, Taylor & Francis, 2007. P. 222–235.
14. Žeimavičius K., Snieškienė V., Stankevičienė A. *Medžių priežiūros problemos Lietuvos miestų želdynuose. Miestų želdynų formavimas. Mokslo darbai*, 1(8). Klaipėda, 2011. P. 204–210.
15. *Želdinių būklės ekspertizės tvarkos aprašas*. 2007 m. gruodžio 14 d. Nr. D1-673.

Complex Studies of Kretinga Town Hall Square and Development Possibilities

(Received in January, 2015; Accepted in April, 2015; Available Online from 4th of May, 2015)

Summary

For a long time Town Halls used to and still play an exclusive part in the identity of European cities. In one form or another, city squares existed for over two thousand years, ever since the Greeks created the first Agora – a place where people could gather. The quality of the urban environment has a huge impact on people's lives. Unfortunately, the current condition of public spaces and recreational areas in some Lithuanian settlements is very poor, with low recreational attraction. One of the most important features of this heritage – alienation, which manifests itself as indifference or aggression towards the environment. City centers are increasingly cluttered by new buildings, green recreational spaces are shrinking, the environment is becoming increasingly sterile.

The urban structure of Kretinga town, which was planned in the XVII century, is now altered and it partially lost its original composition. Town Hall has disappeared, the character of the squares layout itself has changed: a part of it was used as a Town Hall, while the other part was converted into a square, thus ruining the open urban space. After conducting an analysis on the current state of the square's recreational-architectural environment, the identified problems were as follows: the functional use of the square; existing car parking area in the central part of the square; the multifunctional use of the square. When giving square arrangement proposals, the goal is to form a space that is both aesthetically attractive and can satisfy the needs of today's visitors, which would allow for a variety of short-term leisure activities.